

Hans Pedersen Horsens's Catalogus pontificum som Kilde til Aarhus Stifts ældste Historie.

Af Poul Rasmussen.

1.

Supplement til Hans Pedersens Biografi.

Hans Pedersen Horsens er flere Gange blevet biograferet, sidst i H. Ehrencron-Müllers Forfatterleksikon og af Bjørn Kornerup i den nye Udgave af Dansk biografisk Leksikon. Gennemgaar man de hidtidige Skildringer af Hans Pedersens Liv, vil man se, at de alle direkte eller indirekte bygger paa Gengivelser af Hans Pedersens og hans Hustrus Ligsten¹, Leipzigs Universitetsmatrikel², et Brudstykke af Catalogus pontificum³, Titlerne til Hans Pedersens øvrige litterære Arbejder, Procesakter og Breve vedrørende Hans Pedersens Strid med Mag. Stub⁴ samt et Brev fra Johannes Stephanus til Hans Pedersen⁵. Foruden disse Kilder giver Resten af Catalogus pontificum og nogle Kongebreve m. v. imidlertid ogsaa Bidrag til Hans Pedersens Biografi, som paa en heldig Maade udfylder det hidtil fremdragne og derfor skal meddeles i det følgende.

Hvem der var Hans Pedersens Forældre, ved vi ikke; men siden Magister Stub i 1610 kaldte ham en Horeunge

¹) Trykt i Videnskabernes Selskabs Skrifter, 1777, XI, S. 356 f. Jvnf. Kh. S. 3. R. VI, 591.

²) Se Kh. S. 2. R. II, 519.

³) Trykt i Kh. S. 3. R. III, 342 ff.

⁴) Trykt i Kh. S. 3. R. III, 344 ff.

⁵) Trykt i Kh. S. 3. R. I, 772.

(Kh. S. 3. R. III, 346), har der muligvis været noget for-dægtigt ved hans Herkomst. De smaa Kaar, der sæd-vanligvis fulgte med Fødsel uden for Ægteskab, kunde i alt Fald forklare, hvorfor Hans Pedersen, som ifølge Gravskriften var født ca. 1545, først saa sent som 14. Maj 1565 kunde rejse til Aarhus for at blive optaget i Byens Latinskole (Catalogus pontificum, Fol. 20).

Efter fem Aars Skolegang dimitteredes han til Køben-havn, ved hvis Universitet han blev immatrikuleret 1. Juli 1570 (Catalogus, Fol. 20).

I 1572 var Mourids Lætus blevet udnævnt til Super-intendent paa Gulland, og da han den 6. August samme Aar sejlede fra København, fulgte Hans Pedersen med ham. 12. August ankom han til Gulland, som han atter forlod den 14. November for at rejse til Tyskland (Catalogus, Fol. 20).

I 1572 viste den ukendte Stjerne sig, hvorom Tyge Brahe skrev den Bog, som lagde Grunden til hans Berøm-melse. Hans Pedersen, der var stærkt interesseret i Astro-logi, saa Stjernen i Greifswald, hvor en af Studenterne viste ham den¹ (Catalogus, Fol. 20). Da Hans Pedersen altsaa omgikkes Studenter i Greifswald, og han blandt dem, som har skrevet om den nye Stjerne, særligt fremhæver en af Rostockuniversitetets Professorer, maa det antages, at han har studeret ved et af de nordtyske Universiteter, skønt hverken Universitetsmatriklen i Greifswald eller Universitetsmatriklen i Rostock indeholder hans Navn².

Troligt nok er det den Begivenhed, at en ny Stjerne var blevet iagttaget, som har inspireret Hans Pedersen til at skrive Digtet, Carmen de stella magis in Oriente con-

¹) Ifølge Catalogus pontificum kom han den 29. November til Pom-mern, men saa allerede den 25. Stjernen i Greifswald. Da han sejlede fra Gulland den 14. November, er det snarest Datoen for hans Ankomst til Pommern, der er forkert.

²) Se L. Daac, Matrikler over nordiske studerende ved fremmede Universiteter, S. 91 f., og Kh. S. 4. R. VI, 499.

specta, og saaledes levere et Bidrag til den betydelige Digtning — paa Dansk saavel som paa Latin —, der har Tilknnytning til Epifanien¹.

Allerede i 1573 maa Hans Pedersen være vendt tilbage til Danmark, da han Søndag den 4. Oktober dette Aar blev ordineret i Aarhus Domkirke (Catalogus, Fol. 21).

Efter Ordinationen har han sandsynligvis faaet Ansættelse ved Latinskolen i sin Fødeby. I det mindste var han Rektor i Horsens, da Kongen 26/11 1578 forlenede ham med Præbendet Aaby og derved satte ham i Stand til at foretage den Rejse til Tyskland, hvorpaa han erhvervede Magistergraden.

7/11 1590 gav Kongen Hans Pedersen Tilsagn om det første Vikarie i Aarhus, der blev ledigt, tidligere Løfter uforkrænkede. I Ekspektancebrevet kaldes han Skolemester i Aarhus, hvad man dog maa formode beror paa en Fejlskrivning, da det af hans Gravsten fremgaar, at han først ca. 1593 blev Rektor i Aarhus².

Da det varede længe, før der blev et Vikarie ledigt, som ingen havde Forrettighed til, forlenede Kongen ham 13/12 1595 med Kronens Part af Korntienden af Hvidbjerg Sogn i Thy. Denne Indkomst synes han først at have mistet i 1616³, skønt det er usandsynligt, at han ikke paa det

¹) Hele den danske Helligtrekongertradition vil inden længe blive udgivet i Tidsskriftet Sprog og Kultur.

²) Det kan have sine Vanskeligheder at træffe en sikker Afgørelse i dette Spørgsmaal, da hans Forgængers Overtagelse af Embedet som Præst ved Frue Kirke synes at være tidsfæstet til 1593 under den Forudsætning, at Hans Pedersen blev Rektor dette Aar. I Lyskanders *Scriptores Danici* omtales foruden Hans Pedersen Horsens en »Johannes, ludimoderator Aarhusiensis«, som 1590 har skrevet en »Epitome rerum Danicarum« (H. F. Rørdam, *Lyskanders Levned*, S. 271). Denne Titel vilde passe godt paa Hans Pedersens *Antiquitates rerum Danicarum*, og saafremt han allerede i 1590 var Rektor i Aarhus, vilde der altsaa være en Grund mindre til ogsaa at tillægge hans Forgænger og Navne et historisk Forfatterskab.

³) Ved Brev af 28/2 1616 befaler Kongen, at Tienden, som Hans Pedersen hidtil har været forlenet med, skal lægges ind under Ørum Len.

Tidspunkt for længst var kommet i Besiddelse af det Vikarie, der var lovet ham.

Som Indehaver af Præbendet Aaby var Hans Pedersen Præst for Aaby Sogn, hvis Kirke han i 1598 skænkede en Altertavle, der nu hænger paa Kirkeskibets Nordvæg (se Aug. F. Schmidt, Aaby Sogns Historie, I, S. 123).

Af den i Kirkehist. Saml. 3. R. II, 207, gengivne Fortegnelse over Præsterne i Hasle Herred fremgaar det, at Laurids Jacobsen Fynbo i 1584 var dette Herreds Provst. Da Laurids Fynbo døde i 1601, og Hans Pedersen ved sin Død var Provst i Hasle Herred, er han rimeligvis i 1601 blevet udnævnt til at beklæde dette Embede.

Naar bortses fra den Strid med Magister Stub, hvis Akter er trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. III, 344 ff., synes Hans Pedersen at have staaet paa en god Fod med sine Kolleger i Kapitlet og at have nydt almindelig Agtelse. I 1602 førte han saaledes en Sag, der var rejst mod ham selv og flere andre Kanniker, for Kongens Retterting (V. A. Secher, Kongens Rettertings Domme, I, S. 381 f.), og i 1608 repræsenterede han Kapitlet ved Prins Christians Valg til Tronfølger¹.

I Forfatterleksikonet gør Ehrencron-Müller gældende, at begge Hans Pedersens historiske Manuskripter er gaaet tabt, og i Supplementet meddeler han kun, at Catalogus pontificum opbevares i et svensk Bibliotek. Af Ellen Jørgensens Afhandling om Stephanii Manuskriptsamling i Nordisk Tidsskrift för Bok- och Biblioteksväsen, IV (1917), S. 21, fremgaar det imidlertid, at Hans Pedersens Søn, Rektoren i Aarhus, Mag. Christian Hansen, 1619 skænkede hans Manuskript, Antiquitates rerum Danicarum, til Stephan Hansen Stephanius², med hvis Bibliotek og

¹) Kancelliets Brevbøger 25/5 1608.

²) Om Hans Pedersens Forbindelse med Stephanius's Fader se Kh. S. 3. R. I, 772.

Haandskriftsamling det kom til Sverrig, hvor det fremdeles findes (Uppsala Universitetsbibliotek, D. G. 40)¹.

2.

Catalogus pontificum Affattelsestid.

Haandskriftets Titel er Catalogus pontificum ecclesie Arhusiensis chronologicus ab anno Christi DCCCCXLVIII ad annum MDLXXXIV Da Aaret 1584 hverken i Aarhuskirken eller det danske Riges Historie frembyder nogen Tildragelse, der er saa betydningsfuld, at det bliver forstaaeligt, hvorfor Catalogus pontificum skulde standse med netop dette Aar, ligger det nær at antage, at Hans Pedersen er begyndt at arbejde med sin Bog i 1584 og derfor oprindeligt ikke har ønsket at føre sin Skildring længere ned i Tiden end til dette Aar.

I Begyndelsen af 1584 døde den hidtidige Rektor for Aarhus Latinskole, Peder Sørensen Kinderup (Catalogus, Fol. 21), og da hans Efterfølger, Hans Lauridsen Ollerup, var yngre end Hans Pedersen og ikke Indehaver af noget Kanonikat², er det sandsynligt, at Hans Pedersen ogsaa har søgt Rektoratet, men er blevet sprunget forbi, maaske fordi Hans Lauridsens Fader var Kantor i Domkapitlet og derfor havde gode Forbindelser. Dengang Hans Pedersen i 1573 skulde skaffe sig en Livsstilling, havde han skrevet et latinsk Digt og dediceret det til Biskoppen i Aarhus. Hvis han virkelig i 1584 havde ønsket at blive Rektor i Aarhus, er man altsaa berettiget til at formode, at han har søgt at henlede Opmærksomheden paa sin Per-

¹) Registraturen over Aarhus Domkapitels Breve, som er trykt i De ældste danske Arkivregistraturer, V, S. 275 ff., er udgivet paa Grundlag af en Afskrift fra ca. 1600, der er foretaget af en Mand, som er død efter 1604. Engang ved Lejlighed burde Registraturens Skrift sammenholdes med Antiquitates rerum Danicarum, saaledes at man kunde faa fastslaaet, om det var Hans Pedersen, der havde skrevet Registraturen af.

²) Først 11/8 1586 fik han Forleningsbrev paa et Kannikedømme i Aarhus.

son ved at give sig i Kast med et større Arbejde om Stiftets Historie, der ganske naturligt maatte interessere Biskoppen og Kapitlet, vel ikke mindst Arild Huitfeldt, som paa det Tidspunkt var Domkapitlets Provst.

Trods Overskriften standser *Catalogus pontificum* ikke ved Aar 1584, men er ført op til Juni 1591. Hans Pedersen kan altsaa ikke have afsluttet sit Arbejde med Bispens Historie før ved den Tid, da han virkelig opnaaede at blive Rektor i Aarhus¹.

3.

Catalogus pontificum Overlevering.

Originalen eller en Afskrift af *Catalogus pontificum* ejedes af Peder Hansen Resen, som skænkede den til Universitetsbiblioteket², med hvis øvrige Bogsamling den brændte i 1728. Resens Haandskrift, som han selv benyttede, da han skrev sit *Atlas Danicus*³, har utvivlsomt været Forlæg for det af Jens Bircherod udarbejdede Udtog (trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. III, 342 ff.), da Bircherod stod Resen nær og bl. a. deltog i Udarbejdelsen af Katalogen over hans Bibliotek.

I et Brev til Hans Gram omtaler Peder Fogh et andet Eksempplar af *Catalogus pontificum*, som har været i Villum Worms Bibliotek⁴. Af dette Manuskript er end ikke et Udtog bevaret.

Den eneste Redaktion af *Catalogus pontificum*, som kendes i sandsynligvis uforkortet Form⁵ den Dag i Dag, er den,

¹) Af Værker, som man med Sikkerhed ved er yngre end 1584, citerer Hans Pedersen kun »Genealogia familiæ Rantzoviarum anno 1585 edita» (se Mollers *Cimbria litterata*, III, S. 592). Kendskab til Begivenheder fra Tiden efter 1591 synes *Catalogus pontificum* ikke at forudsætte.

²) Katalogen over de Bøger, Peder Hansen Resen forærede Universitetsbiblioteket, p. 129.

³) Se *Descriptio et illustratio Samsoæ*, p. 17.

⁴) Se Kh. S. 3. R. VI, 589 f.

⁵) Da *Catalogus pontificum* ender ganske abrupt, er det dog ikke udelukket, at Stephanus ikke har faaet Slutningen med.

der er afskrevet af Stephan Hansen Stephanius, som selv citerer dette Værk blandt Kilderne til sine Historiæ Danicæ libri II¹. Efter Stephanius's Død solgte Enken hans efterladte Bøger og Haandskrifter til Sverrig, hvor Afskriften af Catalogus pontificum er havnet i Kalmar läroverks Bibliotek. Det kongelige Bibliotek ejer en fotografisk Gen-givelse af Kalmarhaandskriftet (Ms. phot. 26, 4to).

4.

Catalogus pontificum som Kilde til Aarhuskirkens og dens Præsteskabs Historie indtil 1482.

a. Tiden før Biskop Peder Ingerdsen.

For dette Tidsrums Vedkommende bygger Hans Peder-sen paa følgende Kilder, som han alle selv citerer: Vedels Udgave af *Adam af Bremens Historia ecclesiastica*, *Saxos Gesta Danorum* og *Krantz's Chronica regnorum aquilonarium* og *Wandalia*. En enkelt Bemærkning om den ældste Missionsvirksomhed i Jylland stammer fra *Henrik Rantzous Genealogia familiæ Rantzoviæ*, og Navnene paa Bis-perne Illug, Ulfketel og Eskil er hentet fra *Annales (nostræ ecclesiæ)*. Da disse Bispenavne er vel afhjemlede fra anden Side, og de øvrige Kilder er bevarede, indeholder Catalogus pontificum altsaa slet intet, som kan supplere vor Viden om Stiftets Historie i denne Periode.

b. Tiden fra Peder Ingerdsen til Ejler Madsen Bølles Embedstiltrædelse.

a. Stof, der kan have Aarhusbogen til Kilde.

Vort Kendskab til Aarhus Kirkens Historie i Middel-alderen hviler næsten udelukkende paa den Samling Kopier af Domkapitlets Breve, der gaar under Navnet Aarhus-

¹) At Meursius, som ofte paastaaet, har kendt Hans Pedersens Catalogus pontificum, beror vist paa en Misforstaaelse, hvortil Florentiner-udgaven af Meursius's Værker har givet Anledning, idet Stephanius's Hist. Dan. lib. II i denne Udgaves niende Bind er trykt som Appen-diks til Meursius's Danmarkshistorie.

bogen. At Aarhusbogen selv eller Arbejder, der bygger paa Aarhusbogen, hørte med til Hans Pedersens Kilder, er paa Forhaand sandsynligt og fremgaar desuden af enkelte Brevreferater, hvis Indhold eller Form forudsætter dette Mellemlid. I Brevet om Bisp Peders Valg udelader Aarhusbogens Skriver saaledes de menige Kannikers Navne og anfører blot, at Brevet var underskrevet af Provst Tyge »et per hunc modum *alii octo canonici* manibus propriis subscripserunt« (se *Diplomatarium Danicum*, 2. Rk., Bd. 2, S. 183). I Overensstemmelse hermed skriver Hans Pedersen (Fol. 8), at Bisp Peder blev valgt af Provst Tyge »et *alii octo canonici*«. Brevet S. R. D. VI, 482, handler om et Alter, som Provst Johannes grundlagde i 1313. Provst Johannes nævnes allerede i 1306 og har altsaa næppe noget med den Johannes Thomæ at gøre, som i 1354 var Provst i Aarhus. Naar Hans Pedersen ikke desto mindre kalder ham »Johannes Thomæ præpositus« (Fol. 10), skyldes det utvivlsomt, at Kopien af Brevet om Alterets Grundlæggelse i Aarhusbogen staar lige foran Kopien af det Brev fra 1354, hvori Provst Johannes Thomæ omtales.

Af de Kilder, Hans Pedersen citerer, kunde man — saaledes som Ellen Jørgensen har gjort i *Historieforskning og Historieskrivning i Danmark*, S. 52 — tænke sig, at enten »*liber capituli*« eller »*annales nostræ ecclesiasticæ*« (sic!) var identiske med Aarhusbogen. Baade »*liber capituli*« og »*annales nostræ ecclesiasticæ*« kender Breve, som ogsaa er gengivet i Aarhusbogen; men da de derudover refererer Breve, som ikke er optaget i Aarhusbogen, kan der i det højeste være Tale om, at de er udarbejdet paa Grundlag af Aarhusbogen, eller at Aarhusbogen, saafremt »*liber capituli*« eller »*annales nostræ ecclesiasticæ*« betegner flere forskellige Værker, er et af disse. Da Aarhusbogen altsaa ikke hører til de Kilder, som man med Sikkerhed kan sige, Hans Pedersen har citeret, er det muligt, at han slet ikke har benyttet Aarhusbogen direkte, men kun paa anden

Haand. Hele Spørgsmaalet er imidlertid uden større Interesse, da Catalogus pontificum, for saa vidt som den bygger paa Aarhusbogen, under alle Omstændigheder er uden Værdi som Kilde.

Af Aarhusbogens Breve refererer Hans Pedersen — *A* — alle Statutter (S. R. D. VI, 384, 1¹; 438, 1; 439, 1; 451, 3; 468, 1; 490, 2) med Undtagelse af S. R. D. VI, 386, 1, 2 og 3 og 421, 1, der er skrevet »recentiore manu«, samt 442, 1; 444, 1 og 446, 1, som kun angaar Korvikarer og evige Altarister — *B* — alle Breve, som omhandler Indstiftelsen af Prælaturer, Kanonikater og Altre (S. R. D. VI, 387, 1; 388, 2; 388, 3; 392, 1; 392, 3; 406, 2; 409, 1; 410, 2; 420, 1; 420, 2=482, 1; 458, 2; 472, 2; 474, 1; 479, 2; 480, 2; 507, 2; 508, 1; 509, 1; 510, 1; 515, 2) med Undtagelse af 406, 3, der i alt væsentligt er en Gentagelse af 406, 2, 403, 2 og 460, 1, der indeholder Bispens Konfirmation af 420, 1 og 458, 2, samt 388, 1 og 407, 1, som formodentlig er sprunget over ved en Fejltagelse — *C* — alle kongelige Privilegier og alle Breve, hvorved Kongen mageskifter, skøder eller skænker Gods eller Indkomster til Kapitlet (S. R. D. VI, 395, 1; 396, 1; 396, 2=451, 1; 397, 1; 398, 2; 400, 3; 400, 4; 401, 2; 437, 2) med Undtagelse af 397, 3; 398, 1 og 399, 1, som udvider de ved 395, 1; 401, 2 og 397, 1 meddelte og bekræftede Privilegier til ogsaa at omfatte andre Omraader eller indskærper, at de skal respekteres — *D* — alle Breve, hvorved Bisperne annekterer Kirker og Altre, testamenterer eller skænker Gods eller Bøger, overdrager bestemte Rettigheder og fritager for visse Pligter, samt de Breve, som angaar Bispevalg (S. R. D. VI, 403, 1; 404, 1; 405, 1; 405, 2; 406, 1; 408, 1; 408, 2; 411, 2; 412, 1; 412, 2; 413, 1; 413, 3; 414, 3; 458, 1; 461, 1=463, 1; 462, 2; 462, 3; 464, 1; 465, 1; 467, 1; 471, 3; 473, 1; 477, 1; 487, 3; 498, 3; 501, 2 (?)²);

¹) Jvnf. Arkivoversigten i Repertoriet, 1. Rk., Bd. 4, S. 45.

²) Om Biskop Jens Iversen Lange hedder det i Catalogus pontificum, at han var »de ecclesia Arhusiensi optime meritis, si ejusdem

medtaget er dog ikke 411, 1, som maa være sprunget over ved en Fejltagelse, 462, 1, som meddeler Ret til at inddrive Indkomster, der er bevilget i andre Breve, og 466, 1, som fritager for Afgifter, hvorefter kun en Part kom Bispen til gode — *E* — Langt de fleste af Bispernes simple Skøder og Mageskiftebreve og alle de talrige Adkomstbreve, der er udstedt af andre end Konger og Bisper, gives ikke i *Catalogus pontificum*. Refereret er alene S. R. D. VI, 414, 1; 447, 1; 472, 1; 473, 2; 475, 2; 478, 1; 478, 4; 479, 1; 488, 1; 500, 2; 514, 1 — *F* — Hvad de øvrige Breve angaar, citerer *Catalogus pontificum* det ene af de to Breve, som bevilger 40 Dages Aflad for Støtte til Domkirkens Opførelse (387, 2), det ene af de to Breve, som paabyder, at Præsterne skal tjene to Aar som Vikarer (412, 3), Brevet, der handler om Ærkebiskop Esgers Deltagelse i Konciliet i Vienne (419, 3), og Brevet, som paa-lægger Sognemændene af svare Vokskorn (436, 1). Endelig maa det nævnes, at en Del af Aarhusbogens Breve kan være benyttet til Bestemmelse af Bispernes Tiltrædelsesar, Navnene paa dem, der har været Prælater i de forskellige Bispers Embedstid, o. lgn.

Selv om Inkonsekvenser ikke mangler, fremgaar det dog af ovenstaaende, at Hans Pedersen (eller det eventuelle Mellemed mellem ham og Aarhusbogen) har arbejdet efter faste Principper og medtaget eller udeladt ganske bestemte Kategorier af Aarhusbogens Brevstof.

β. Stof, som ikke har Aarhusbogen til Kilde.

Af Litteratur, hvorfra han har hentet Stof, som ikke kan stamme fra Aarhusbogen, citerer Hans Pedersen

ecclesiæ libertates et immunitates canonicis (qvas in proprios usus accepisse creditur) reddidisset. Da det Jens Iversen roses for, svarer nøje til det, Kannikerne i 1325 forpligtede sig til at gøre, saafremt en af dem blev valgt til Biskop, ligger det nær at antage, at Brevet S. R. D. VI, 501, 2, er blevet henført til Jens Iversens Valg, fordi det staar saa langt henne i Aarhusbogen, og Ærkedegnen, der nævnes først i Brevet, i 1325 som i 1449 hed Johannes.

(*annales nostræ ecclesiasticæ* (!)« (eller »*nostræ ecclesiæ*«), »*antiquus episcoporum catalogus in consistorio nostro inventus*«, »*liber capituli*«, som alle er gaaet tabt, samt *Saxos Gesta Danorum* og »*chronica ecclesiæ Ripensis*« (S. R. D. VII, 182 ff.), der begge er bevaret. Foruden disse Kilder maa det forudsættes, at Hans Pedersen har udnyttet sin *Viden om Kirkegodsets Besiddelsesforhold paa hans egen Tid* og sit mere eller mindre indgaaende Kendskab til *Domkirkens Indskrifter*, til de *Breve, der laa i Bispens og Kapitlets Arkiv* (jvnf. De ældste danske Arkivregistraturer, Bd. V. S. 271 ff.), og til den historiske Litteratur. Hvad Litteraturen angaar, har snart sagt *ethvert Skrift, som behandler Kirkens Historie*, kunnet give ham Besked om Pavernes Regeringstid. Bisp Peder Vognsens Afstamning kender han formodentlig fra *Vedels Saxoversættelse*, det, han fortæller om Arnfast, gaar tilbage til *Svanings latinske Danmarkskrønike*, og Jens Iversen Langes Deltagelse i Kirkemødet i Basel omtales i *Svanings Refutatio calumniarum cujusdam Joannis Magni*. Det historiske Arbejde, der har mest tilfælles med *Catalogus pontificum*, er dog Cornelius Hamsforts *Series episcoporum Arhusiorum* (S. R. D. VII, 210 ff.). Da Hamsforts Bisperække gaar længere ned i Tiden end til 1591 og er affattet efter 1592¹, er det imidlertid næppe Bisperækken selv, Hans Pedersen har benyttet, men snarere *den Bisperfortegnelse, som Hamsfort saa ofte nævner*², eller muligvis *Bisperfortegnelsens Kilder*.

I det følgende vil alt, hvad *Catalogus pontificum* beretter om Aarhuskirken og Stiftets Gejstlighed, og som ikke kan gaa tilbage til Aarhusbogen, blive gengivet eller refereret. En Undtagelse er dog gjort med Bispens Navnenumre

¹) Bisperækken slutter med at omtale Jens Gjødese, der blev Biskop i 1593.

²) Bisperfortegnelsen er forfattet af en Aarhuskannik, som i 1533 blev Discipel i Aarhus Latinskole (se S. R. D. VII, S. 214).

samt med Tidsfæstelser af Pavebreve¹, der er dateret efter Pavernes Tiltrædelsesaar, til bestemte Aar efter Kristi Fødsel².

Uden nogen som helst Betydning er alle Oplysninger, som kendes fra Hans Pedersens Kilder, der er bevaret, eller fra Kilder, der er mere paalidelige end *Catalogus pontificum*. Da Hans Pedersen, saaledes som det S. 429 f. vil blive paavist, gengiver sit Forlæg med yderst ringe Omhu, er det ikke blot Indskrifter og Originalbreve, men ogsaa de fleste Vidisser, Kopibøger og Afskrifter af Inskriptioner, som maa anses for mere troværdige og i Tilfælde af Uoverensstemmelser tillægges større Autoritet end *Catalogus pontificum*. For tydeligt at fremhæve det Stof, som kan have virkelig Værdi for Aarhuskirken Historie, og gøre det let tilgængeligt, vil de Partier af *Catalogus pontificum*, der giver Underretning om Tildragelser, som ikke vides³ at være omtalt i bedre Kilder, blive gengivet bogstavret⁴ og trykt med Kursiv.

Af positive Oplysninger om Aarhuskirken og Stiftets Gejstlighed, som hverken kan have Aarhusbogen til Kilde eller være Misforstaaelser eller Gisninger, der har Aarhusbogen til Forudsætning, indeholder *Catalogus pontificum* følgende: Biskop Svends Efterfølger hed Peder Ingersen

¹) I Regelen regner han dog et Aar forkert, hvad der sandsynligvis hænger sammen med, at den Paverække, han har benyttet, ikke anfører Datoen for Pavernes Tiltrædelse.

²) Hvad Indskud i Brevreferaterne angaar, tages der naturligvis kun Hensyn til dem, som har Relation til Aarhuskirken, ikke f. Eks. til Navnenumre, som er føjet til Pavers og Kongers Navne.

³) Hvad specielt Brevstoffet angaar, er kun de Breve gennemgaaet, som er optaget i *Diplomatarium Danicum*, 2. Rk. Bd. 1—5, *Bullarium Danicum*, *Acta pontificum Danica*, De ældste danske Arkivregistraturer, eller som omtales i Repertoriets Oversigter over Bispens og Kapitlets Arkiver. Det er altsaa muligt, at der eksisterer bedre Gengivelser ogsaa af enkelte af de Breve, hvis Referater er trykt med Kursiv.

⁴) Dog er Forkortelser opløst og Anvendelsen af store og smaa Bogstaver normaliseret.

(Fol. 5)¹ — Biskop Peder Ingerdsen kendes som Udsteder af nogle Statutter (Fol. 5)² — Biskop Svend levede i Kong Valdemars sidste Regeringsaar (Fol. 5)³ — Svend var Biskop i Roskilde 1186 (Fol. 5)⁴ — Biskop Svend deltog i et Bispemøde (i Lund) (Fol. 5)⁵ — Peder Vognsen⁶, som paa mødrene Side var Skjalm Hvides Barnebarns Barn⁷, blev Peder Ingerdsens Efterfølger⁸ i 1191 (Fol. 5)⁹ — »*Sub hoc (Biskop Skjelm) ecclesiæ præpositus creditur Petrus Elufsen, vir pius et bonus, qvi Ebboni episcopo successit*» (Fol. 6) — (Bisp Ebbe gav Kirkens Byggefond en Del af) »*majorem oblationem (qvæ b. Nicolao in ætate conferebatur*» (Fol. 7)¹⁰ — Det paastaas, at Arnfast, som 1259 dræbte Christoffer I. i Ribe med et forgiftet Nadver-

¹) Som sin Kilde nævner Hans Pedersen »*antiquus episcoporum catalogus in consistorio nostro inventus*«. Biskop Peders Moder, Ingerd, omtales i Genealogia Absalonis (S. R. D. IV, S. 546, jvnf. ogsaa S. R. D. IV, S. 544).

²) Om disse Statutter se Hal Koch, Danmarks Kirke i den begyndende Højmiddelalder, II, S. 114 ff. Statutterne, som er trykt i Pontoppidans Annales ecclesiæ Danicæ, I, S. 619, er desuden afskrevet af Peder Schive i hans Aarhus Domkirkes Antikviteter og Inskriptioner (Aarhus Statsbiblioteks Manuskriptsamling). Hans Pedersen kender dem, efter hvad han selv oplyser, fra »*annales nostræ ecclesiasticæ*«.

³) Saxo, Gesta Danorum, ed. Olrik og Ræder, S. 528, L. 8—10. Hans Pedersen opgiver selv Saxo som sin Kilde.

⁴) Roskilde er fejl for Aarhus; se Chronicon ecclesiæ Ripensis, S. R. D. VII, S. 190.

⁵) Hans Pedersen anfører som sin Kilde »*Chronica ecclesiæ Ripensis*« (S. R. D. VII, S. 190).

⁶) At Biskop Peders Fader hed Vogn, fremgaar af Genealogia Absalonis, S. R. D. IV, S. 546. Jvnf. dog ogsaa Aarhusbogen, S. R. D. VI, 432.

⁷) Peder Vognsens Genealogi kender Hans Pedersen muligvis fra Vedels Saxooversættelse, S. CCCLXII.

⁸) Peder Ingerdsen og Peder Vognsen er i Catalogus pontificum opfattet som to forskellige Personer. Cornelius Hamsfort begaar samme Fejl i sin Bisperække (S. R. D. VII, S. 211).

⁹) Ifølge Exordium monasterii Caræ Insulæ (Scriptores minores, II, S. 160 og S. 192) døde hans Forgænger, Bisp Svend, i 1191.

¹⁰) Ætate er rimeligvis fejl for ætate; jvnf. S. R. D. VI, S. 408, 1.

brød, var Biskop i Aarhus efter Bisp Ebbe (Fol. 7)¹ — (Biskop Ebbes Efterfølger hed Peder) Elefsen (Fol. 7)² — (Peder Elefsen var Biskop før) 1251, »*binas siquidem ejus literas in ecclesie nostrae annalibus eodem anno datas vidi*, (qvarum priores (Brevet S. R. D. VI, 408, 2)). *Postiores vero de agris aliquot in campo Hyllested, aff Dansche Loglig, ad præbendam viris spectantibus quædam servanda determinarunt*» (Fol. 7)³ — »*Hic Petrus (Elefsen) dictus est Petrus Magni, cujus pater Magnus Vgotus, ac ita hic Petrus Petrus Vgetsøn, et literas patris sui obsignavit anno 1240*» (Fol. 7)⁴ — (Pave Urban overdrog Biskop Tyge Ledelsen af Roskilde Stift) Aar 1264 (Fol. 8)⁵ — »*Idem (Biskop Tyge) historiam d. Clementis a se dictatam Romæ scribi fecit, eamque ad ecclesiam nostram apportari curavit*» (Fol. 8)⁶ — »*. . . ecclesiam Hunslund, quæ hac ætate inter bona mensæ d. virginis recensetur*» (Fol. 8) —

¹) Oplysningerne om Arnfast har Hans Pedersen fra Svanings latinske Danmarkskrønike (se Kr. Erslev, Svaning-Hvitfeld, S. XI og S. 92). Naar Arnfast gøres til Biskop Ebbes Efterfølger, skønt det først var i 1260, han blev udnævnt til Biskop, skyldes det utvivlsomt, at han i Henhold til Svanings Meddelelse var Biskop allerede i 1259, da han myrdede Kongen.

²) Bisp Peders Efternavn kendes fra Exordium monasterii Caræ Insulæ (Scriptores minores, II, S. 197 ff.).

³) Viris kan være fejl for vini, saaledes at Meningen med Udtrykket bliver den, at de paagældende Jorder paa Hans Pedersens Tid tilhørte det i 1388 indstiftede Corporis Christi Præbende (se S. R. D. VI, 508). Snarere skal man dog for viris læse (beata eller divina) virginis, idet Peder Vognsen i sit Testamente havde skænket Kapitlet en Frue Kirke i Aarhus, hvorefter et af Præbenderne fik Navn.

⁴) Hans Pedersen slaar altsaa Peder Elefsen sammen med Peder Ugotsen. Hamsfort begaar den samme Fejl i sin Bisperække (S. R. D. VII, 211).

⁵) Aarstallet anføres ikke i Aarhusbogens Regest (S. R. D. VI, 395), men kendes fra de pavelige Kopibøger (Diplomatarium Danicum, 2. Jan. 1264).

⁶) Hamsforts Bisperække meddeler samme Oplysning med næsten de samme Ord (S. R. D. VII, 212). Den Clemenslegende, D. Wulff har udgivet i Kh. S. 3, R. II, 458 ff., gaar muligvis tilbage til Tyges Skrift.

»*Hujus* (Biskop Tyge II) *tempore . . . præpositus Olaus, cantor Trugillus*« (Fol. 8)¹ — (I 1289 gav Kong Erik Biskop og Kapitel Privilegier), som han ni Aar efter forøgede og fornyede (Fol. 8 f.)² — »*Idem Iohannes* (Assersen) *ecclesiam Ødum archidiaconatui annecti curavit anno 1300, quæ adhuc ejusdem prælaturæ annexa est*« (Fol. 9) — I 1546 udlagde Kapitlet med Kongens Billigelse 4 Daler af Hedensted Kirke til Rektoratet (Fol. 9)³ — I 1544 blev Lime Kirke udlagt til den teologiske Lektors Underhold (Fol. 9)⁴ — I 1310 blev Esger Juul Ærkebiskop (Fol. 9)⁵ — »*Idem Esgerus* (Juul) *duas curias in Hassløff dedit ecclesiæ Clementinæ, in una habitat Petrus Hap, in altera Christianus Petri, quæ duæ curiæ mensæ præbendæ ergo sunt deputatæ*« (Fol. 9) — (Esger Juul efterfulgtes af Esger) »*Bonde, Dr.*« (Fol. 10)⁶ — Præbendet, hvortil Tved Kirke var annekteret, tog Navn efter Kirken (Fol. 10)⁷ — »*Nicolaus Palmonis præpositus obiit 1333, qui ante mortem dedit ecclesiæ Clementinæ curiam suam in Lymming, quam habet episcopus*« (Fol. 11)⁸ — »*Pavlus statim post acceptum episcopale munus archidiacono ecclesiam Skiold in provincia Bierrigherridt literis suis annecti curavit anno 1351, cui adhuc annexa est*« (Fol. 11)⁹ — Niels Broks Præbende

¹⁾ At Kirken har haft en Kantor, som hed Troels, fremgaar i øvrigt af den i Aarhusbogen indførte Jordebog (S. R. D. VI, 425).

²⁾ Diplomatarium Danicum, 7. Jan. 1298.

³⁾ Se Danske Kancelliregistranter, 1. Febr. 1546.

⁴⁾ Se Danske Kancelliregistranter, 25. Aug. 1544.

⁵⁾ Se Bullarium Danicum, 15. Juni 1310.

⁶⁾ Bisp Esgers Slægtsnavn anføres flere Steder, bl. a. i Hamsforts Bisperække (S. R. D. VII, 212). Derimod synes Hans Pedersen at være den eneste, der omtaler, at han havde erhvervet Doktorgraden.

⁷⁾ Præbendet Tved omtales ofte baade før og efter Hans Pedersens Tid.

⁸⁾ Palmonis er Skrivefejl for Palnonis. At Provst Niels Pallesen i Aarhus virkelig var død i 1333, fremgaar af Brevet, S. R. D. VI, 501, 1. Gaarden i Lemming er muligvis Gaarden Hasselager, som Kongen overlod Bispen ved Brev af 6. Dec. 1558 (se Danske Kirkelove, I, 542).

⁹⁾ 10. Febr. 1582 stadfæstede Kongen et Præstevalg, som Ærkedegnen havde foretaget i sin Egenskab af Skjold Kirkes Patron.

fik Navn efter den annekterede Kirke i Egaa (Fol. 11)¹ — »*Eidem* (Biskop Poul) *curia Aakier ab Erlando Kalff milite pro 260 marcis denariorum Lubecensium oppignorata 1361*« (Fol. 11)² — »*Pavlus episcopus ante mortem dedit ecclesiæ Clementinæ curiam suam in Holm, quam nunc habet cantor Arhusius*« (Fol. 11)³ — (Af de to Gaarde i Sangstrup, Stig Andersen skænkede Kapitlet),⁴ »*altera rectoris scholæ Arhusiensis*», *altera pro optione contigit M. Christophoro concentori nostro*« (Fol. 11 f.)⁵ — (Som det fremgaar af Brevet, S. R. D. VI, 478, 1, havde Prioren Hr. Laurids erhvervet (Parter af) en Gaard i Tyrestrup), »*cujus pars tertia ab eodem Lavrentio ecclesiæ donata est*« (Fol. 12)⁷ — »...*qvæ* (Biskop Peders Statutter, S. R. D. VI, 439, 1) *literis mandata et in capitulo in hodiernum usque diem reservata a capitularibus retinentur*« (Fol. 12) — Biskop Peder Jensen Lodehat har grundlagt et Hellig Kors Alter i Aarhus (Fol. 12)⁸ — 1395 blev Peder Jensen Lodehat Biskop i Roskilde (Fol. 12)⁹ — (Medens Peder Jensen Lodehat var Biskop), »*Nicolaus Bilde*¹⁰ *dedit ecclesiæ Arhusiensi curiam unam in Lillefulle, quam habet episcopus*« (Fol. 12)¹¹ — »*Contractus inter Boëtium et Thomam Westhenium anno*

¹) Præbendet Egaa omtales ofte baade før og efter Hans Pedersens Tid.

²) At Erland Kalv virkelig har ejet Gods i Hads Herred, fremgaar af De ældste danske Arkivregistraturer, II, S. 146.

³) Holme i Ning Herred, hvor Kantoratet endnu i det 17. Aarhundrede ejede en Gaard (se Kronens Skøder, 21. Sept. 1666).

⁴) Se S. R. D. VI, 473, 2.

⁵) Jvnf. Kronens Skøder, 1. Febr. 1546.

⁶) M. Christophorus er utvivlsomt Kongens Hofprædikant Christoffer Knopf, som Kongen 30. Jan. 1571 forlenede med et af Aarhus-præbenderne. Concentor kan muligvis her staa i Betydningen succentor; snarere skal man dog for concentori (nostro) læse concionatori (regis).

⁷) 6. April 1643 solgte Kongen paa Kapitlets Vegne en øde Jord paa Skaade Mark (Holme Sogn), som kaldes Tyrestrup.

⁸) Se Pavens Brev af 8. November 1397. Samme Oplysning har Hamsforts Bisperække (S. R. D. VII, 212).

⁹) Jvnf. Pavens Brev af 15. Maj 1395.

¹⁰) Rimeligvis Aarhuskantoren af dette Navn.

¹¹) Jvnf. Danske Kirkelove, I, S. 542.

1396 de bonis quibusdam choralibus factus» viser, at Bo var blevet Biskop før dette Aar¹, »in literis siquidem istius contractus nuncupatur ecclesie Arhusiensis antistes summus« (Fol. 12, b) — Det Gods, som tilhørte Biskop Bos Alter, har Arvingerne krævet tilbage ca. 156. . (Fol. 12, b)² — Biskop Bo døde i Februar 1424 (Fol. 12, b)³ — »Sub hoc episcopo (Bo Mogensen) literæ Bonifacii IX. pro ecclesia pontificali, quæ est Rydæ . . . et singuli audientes ei porrigunt manus anno pontificatus ejus septimo, Christi vero 1397« (Fol. 12, b)⁴ — »Et eadem bona (Gods, som Jep Troelsen har skænket i Henhold til S. R. D. VI, 475, 2, Overskriften) adhuc retinentur« (Fol. 12, b) — 1433 gav Biskop Ulrik med Kapitlets Samtykke Regler for, hvorledes Korvikarerne skulde lønnes (Fol. 13)⁵ — »Emissione Vlricum curiam unam in Blegind in usum sue ecclesie ex literis Lagonis Magni Vlrico datis 1444 manifestum est, quam curiam ante mortem suam capitulo suo venerando legavit. Videndum porro in libro capituli, quid ecclesie dedit Vlricus« (Fol. 13) — »Impetravit hic Vlricus literas Erici Pomerani, regis Danie, 1425 datas, quibus regia majestas vetuit, ne presbyter alicujus criminis reus accusatus in placito generali, <tantum> coram episcopo consideretur«. (Samme Brev gengives længere nede paa samme Side som følger:) »Anno 1425. Ericus Pomeranus, Danie, Norv. et Svecie rex, privilegijs Vlrico et capitulo suo datis prohibuit et serio interdixit, ne presbyter alicujus criminis reus aut accusatus in placito generali, tantum coram episcopo

¹) Bo blev Biskop allerede i 1395, jvnf. Pavens Brev af 3. Juli 1395.

²) Se De ældste danske Arkivregistraturer, V, S. 296 f., og Kronens Skøder, I, S. 103.

³) Ifølge Indskriften paa hans Ligsten døde han allerede i December 1423 (se Peter Holm, Aarhus Domkirke, S. 16).

⁴) Dette Brev, som sandsynligvis angaar Kirken i Ry (i Tyrsting Herred, ikke Ryde i Ginding Herred), er efter de citerede Brudstykker at dømme et Afladsbrev, der har haft en lignende Form som Brevene Nr. 860 og 883 i Acta pontificum Danica.

⁵) Se Kh. S. 3. R. V, 325.

consisteretur» (Fol. 13)¹ — I 1424 døde Kantoren Jens Lyng². Hans Efterfølger hed Hartvig Splid (Fol. 13)³ — »*Anno 1430. Mortuus Olaus Petri, ecclesiæ Arhusiensis præpositus*⁴, *qui eodem anno altare visitationis Mariæ fundavit obsignante foundationem Vlrico episcopo*» (Fol. 13) — Kong Christoffers Brev fra 1443, som bestemte, at Tienden skulde deles i tre Dele, af hvilke Kirken fik den ene, Sognepræsten den anden og Bispen den tredie (Fol. 13)⁵ — Efter Erik Lauridsens Død blev Markvard Skiernov Ærkedegne i 1444 (Fol. 13)⁶ — »*Hic Henricus Themonis* (den i Brevet, S. R. D. VI, 474, 1, omtalte Henrik Timmesen) *dedit ecclesiæ Arhusiensi curiam bonam in Hornslet, quam nunc habet Rosencrantz in Siwestedt*» (Fol. 14)⁷ — (Ulrik Styke efterfulgtes af Biskop Jens,) en Søn af Ridderen Ivar Thomsen (Fol. 14)⁸ — »*M. Ioannes Ivari archidiaconus defuncto pie Vlrico prælatos cæteros et capitulares omnes ad electionem novi præsulis die ultimo Junij anno Christi 1449 futuram invitavit. Habita de idoneo viro diligenti deliberatione unanimi prælatorum, canonicorum*

¹) Jvnf. De ældste danske Arkivregistraturer, V, S. 276.

²) Denne Oplysning kan ikke være rigtig, da Jens Lyng har forseglet Brevet, S. R. D. VI, 480, 1, der er fra 1425.

³) Jvnf. Brevet, Kh. S. 3. R. V, 327.

⁴) Efter Oluf Pedersen Udsens Død fik Anders Svendsen 19. Juni 1431 af Paven Tilladelse til at overtage Provstiet i Aarhus.

⁵) Originalen opbevares i Rigsarkivet. Den latinske Redaktion af Brevet er flere Gange trykt, sidst i Diplomatarium dioecesis Lundensis, III, Nr. 245.

⁶) Erik Lauridsens Efterfølger var ikke Markvard Skiernov (han blev Ærkedegne i 1449, se Pavens Brev af 7. Nov. 1449), men den senere Biskop, Jens Iversen Lange. Da Erik Lauridsen levede endnu i Maj 1439 (Brevet, 27. Maj 1439), og Jens Iversen Lange omtales som Ærkedegne i August 1440 (Brevet, 1. Aug. 1440), er 1444 rimeligvis Skrivefejl for 1440 (i det mindste Stephanus's Afskrift anvender Arabertal).

⁷) In Siwestedt er sandsynligvis fejl for pro curia in Siwestedt. Jvnf. det Skøde, Kongen udstedte paa Kapitlets Vegne 17. April 1574.

⁸) Jvnf. Danmarks Adels Aarbog, XVIII, S. 244 ff., og det der fremdragne Materiale.

consensu electus est M. Ioannes Ivari archidiaconus (Fol. 14) — »*Hunc (Biskop Jens Iversen Lange) Christiano I. regi familiarissimum fuisse ex literis multis, quæ in nostro adhuc consistorio reservantur, manifestum est*» (Fol. 14)¹ — »*Impetravit dictus Ioannes electus cuidam rustico in Malling, Ioanni Petri, suisque liberis nobilitatem a Christiano I. Arhusiæ die Blasij episcopi 1450 contulitque ei insignibus rosam rubram et hastile unum*» (Fol. 14)² — Christian den Førstes Privilegier fra 1451 (Fol. 14)³ — Christian den Førstes Privilegier fra 1466 (Fol. 14)⁴ — »*Vixit sub hoc (Biskop Jens Iversen Lange) Hartvicus Splid cantor, qui anno 1468 ante mortem suam curiam unam in Chrurup in Westerherridt*⁵ *dedit ecclesiæ Arhusiensi*» (Fol. 14) — »*In usum ecclesiæ nostræ curiam in Holmsted*⁶ *coemit*» (Biskop Jens Iversen) (Fol. 14) — Det af Biskop Jens Iversen indstiftede Vikarie har Arvingerne for længst krævet tilbage

¹) Jvnf. De ældste danske Arkivregistraturer, V, S. 279 ff.

²) Om Jens Pedersen i Malling se Brevene, 13. Nov. 1463 og 9. Aug. 1465, samt A. Eriksen, Øvle-Slægten og dens Hjem, S. 10 ff. Ifølge Thiset, Danske adelige Sigiller, F. XXXIII, 11, var hans Vaaben en enkelt Rose. Hastile betegner næppe den Kvist, Rosen sidder paa, men vel snarere en Hjelmfane. I alt Fald var det ret naturligt, om Jens Pedersen havde faaet en af Langernes 13 Hjelmfaner, ligesom han fik en af deres tre Roser i sit Vaaben.

³) Brevet, 14. Juni 1451, er trykt i Nannestads Hilaria Aarhusiensia, S. 15.

⁴) Privilegierne af 10. Juli 1466 er optaget i Stadfæstelsen af 17. Juni 1514, der er trykt i Nannestads Hilaria Aarhusiensia, S. 27, og i Suhms Nye Samlinger, I, S. 64.

⁵) I Vester Lisbjerg Herred, som det unægtelig ligger nærmest at tænke paa i denne Forbindelse, findes der intet Torp-Navn, som ved Skrive- eller Læsefejl kan blive til Chrurup. Maaske laa Gaarden i Krarup i Tistrup Sogn, som dog ikke hørte til Vester, men til Øster Horne Herred.

⁶) Muligvis Holmstol i Gern Herred, hvor Jens Iversen Lange aabenbart har erhvervet meget Gods (se De ældste danske Arkivregistraturer, II, S. 46—47), og hvor Kapitlet endnu i det 17. Aarhundrede ejede en Gaard (jvnf. Kronens Skøder, 22. Aug. 1666).

(Fol. 14)¹ — Biskop Jens Iversen skænkede Kirken en Altertavle og en Døbefont (Fol. 14)² — Biskop Jens Iversen døde den 9. Maj 1482 (Fol. 14)³ — Medens Jens Iversen var Biskop, døde Ærkedeggen Markvard Skiernov (Fol. 14)⁴ — Ejler Madsen blev hans Efterfølger (Fol. 14)⁵ — Jens Iversen Lange var tillige med Bispen i Ribe Kong Eriks Udsending ved Konciliet i Basel (Fol. 15)⁶ — (Den Gaard, Anne Mogensdatter overdrog Kapitlet i Henhold til Brevet, S. R. D. VI, 514, 1, gav) »1½ Pundt annonæ (et ½ modium butyri)« (Fol. 15)⁷.

γ. Stof, der kan hidrøre fra Aarhusbogen, men som noget taler for, at Hans Pedersen kender fra andre Kilder.

Da en Del af det, Catalogus pontificum beretter vedrørende Tiden 1191—1482, ikke kan gaa tilbage til Aarhusbogen, maa man regne med, at der ogsaa blandt de Oplysninger, som kan stamme fra Aarhusbogen, findes nogle, der har andre Kilder.

Som det fremgaar af det foregaaende Afsnit, er Dateringen af Pave Urbans Brev til Biskop Tyge og muligvis Ansættelsen af Vistoftgaardens Kornlandgilde til 1½ Pund de eneste Afvigelser i Catalogus pontificums Referater af

¹) Se Kronens Skøder, 1. Jan. 1567, og Repertoriet, Nr. 4143.

²) Jvnf. Indskrifterne paa Altertavlen og Døbefonten (se Aarhus gennem Tiderne, I, S. 176 og S. 178).

³) Jvnf. Indskriften paa hans Ligsten i Domkirken (se Peter Holm, Aarhus Domkirke, S. 16).

⁴) Jvnf. Brevet, d. 29. Maj 1461.

⁵) Jvnf. Pavens Brev af 11. Juli 1461.

⁶) Hans Pedersens Kilde er sandsynligvis Hans Svanings Refutatio calumniarum cujusdam Joannis Magni, N 4, som han gengiver næsten ordret. For øvrigt fortæller ogsaa Skibykrøniken (Skrifter af Paulus Helie, VI, S. 60) og Hans Henriksens »Udtog« af Skibykrøniken (Rørdam, Historiske Kildeskrifter, I, S. 18) om Jens Iversen Langes Deltagelse i Konciliet i Basel.

⁷) Denne Oplysning kan gaa tilbage til en Jordebog el. lgn.; men udelukket er det dog ikke, at Aarhusbogens 4 Ørtug ved en Misforstaaelse kan blive til 1½ Pund = 3 Ørtug (eller omvendt).

Breve, kopierede eller registrerede i Aarhusbogen, som maa skyldes Kendskab til en anden Kilde. Da Hans Pedersen gengiver sit Forlæg med ringe Omhu (se nedenfor S. 429 f.), og praktisk talt intet af de Breve, som baade Catalogus pontificum og Aarhusbogen medtager, kendes andetsteds fra, kan de mindre Rettelser og Fejl, som forekommer, derimod ikke benyttes som Indicium for, at vedkommende Breve ikke er refererede efter Aarhusbogens Kopier.

Aarhusbogens Breve, som tilhører Grupperne A-D i den S. 415 f. meddelte Oversigt, refererer Catalogus pontificum i saa stort et Antal, som man kunde vente, naar Hensyn tages til Tidens og specielt Hans Pedersens lidet konsekvente Arbejdsmetode. Af den store Gruppe af Aarhusbogens Breve, som udgøres af Adkomstdokumenter paa Gods, der er skænket eller solgt til Privatpersoner, Kannekebordet, Præbenderne og navnlig de forskellige Altre, er Brevene, S. R. D. VI, 414, 1; 447, 1; 472, 1; 473, 2; 475, 2; 478, 1; 478, 4; 479, 1; 488, 1; 500, 2; 514, 1¹, derimod de eneste, Hans Pedersen gengiver. Da det altsaa maa formodes, at Hans Pedersen kun refererer saadanne Adkomstbreve, som indtog en eller anden Særstilling, er det ikke udelukket, at nogle af de 11 Breve er medtaget, fordi Hans Pedersen kendte dem fra en anden Kilde end den, han sædvanligvis benyttede.

Selv om der ikke findes ufravigelige Regler for Stoffets Placering i Catalogus pontificum, gør en udtalt Tendens sig dog gældende til at behandle Stiftets almindelige Historie, før det omtales, hvem der var Prælater under den paagældende Biskop, og hvilke Begivenheder af Betydning for Riget eller Kongehuset der tildrog sig i hans Embedstid. I øvrigt er Rækkefølgen i det store og hele kronologisk. Af Aarhusbogens Breve er nedennævnte uden Hensyn til Kronologien gengivet til sidst og efter, at Skildringen af Rigets Historie i de Aar, Stiftet styredes af vedkommende Biskop, er paabegyndt: S. R. D. VI,

¹) Jvnf. det ovenfor S. 416 anførte.

392, 3; 396, 2=451, 1; 438, 1; 451, 3; 472, 1; 473, 2; 474, 1; 475, 2; 478, 1; 478, 4; 479, 1; 479, 2; 488, 1; 500, 2; 514, 1. Det er muligt, at Referaterne af nogle af disse Breve, af hvilke de fleste hører til de sjældent refererede Adkomstbreve, har andre Kilder end Aarhusbogen og derfor er blevet anbragt for sig selv, sidst i *Catalogus pontificums* Kapitler.

Vedrørende Oplysninger, der gaar tilbage til Brevene, S. R. D. VI, 404, 1 og 408, 2, skriver Hans Pedersen henholdsvis: »*Ut in libro capituli videre est*«, og »*binas siquidem ejus literas in ecclesiæ nostræ annalibus . . . vidi, quarum priores . . . meminerunt*«. Selv om Aarhusbogen kan være et af de som *Annaler* omtalte Værker, og baade *Annalerne* og *liber capituli* kan have benyttet Aarhusbogen som Kilde, citerer Hans Pedersen dog fire Gange Breve, der ikke findes i Aarhusbogen, men er gengivet i *Annalerne* eller i *liber capituli*. Der er altsaa større Sandsynlighed for, at Meddelelser, hvorom det udtrykkeligt bemærkes, at de hidrører fra disse Kilder, er helt eller delvis uafhængige af Aarhusbogen, end Tilfældet er med det Stof, *Catalogus pontificum* i øvrigt indeholder.

Til Referatet af Brevene, S. R. D. VI, 412, 2 og 413, 1, føjer Hans Pedersen Bemærkningen: »*Ut in literis suis videre est*«. Da tilsvarende Bemærkninger (»*in literis . . . istius contractus*«, »*literæ Bonifacii IX.*«, »*ex literis Lagonis Magni manifestum est*«) i øvrigt kun forekommer i Tilknytning til Breve, som ikke er gengivet i Aarhusbogen, er det muligt, men naturligvis langt fra sikkert, at Hans Pedersen har læst Originalbrevene. Utvivlsomt er det derimod, at han har set Brevet, S. R. D. VI, 439, 1, da de omhandlede Statutter ifølge *Catalogus pontificum* »*literis mandata et in capitulo in hodiernum usque diem reservata a capitularibus retinentur*«.

Hvis man kan paavise, at et bestemt Brev var bevaret paa Hans Pedersens Tid, er det under alle Omstændigheder tænkeligt, at han har benyttet det som Kilde for *Catalogus*

pontificum. I Repertoriet, 1. Rk., Bd. 4, S. 45 f., er der givet en Fortegnelse over Kapitlets Breve, som er overleveret paa anden Maade end gennem Aarhusbogens Afskrifter, og i De ældste danske Arkivregistraturer, Bd. 5, S. 275 ff., er i det mindste en Del af de Breve registreret, som laa i Kapitlets Arkiv paa Hans Pedersens Tid. Af disse er følgende gengivet i Aarhusbogen og refereret i Catalogus pontificum: S. R. D. VI, 397, 1; 401, 2; 404, 1; 437, 2; 468, 1; 472, 2.

5.

Catalogus pontificums Paalidelighed.

I Brevet, S. R. D. VI, 387, 2, meddeles det, at Paven »hiis . . . , qui operi memorato (Domkirkens Opførelse) . . . manum porrexerint caritatis, de *injunctis* pro suis excessibus penitenciis XL dies . . . indulgemus«. I Catalogus pontificum, Fol. 5, gengives denne Sætning paa følgende Maade: »Pontifex . . . omnibus *omnium* charitatis ad operis a se suscepti consummationem porrecturis 40 dies de *injusta* præ suis excessibus poenitentia indulsit«.

Catalogus pontificums Referat (Fol. 6) af Biskop Skjelms Gavebreve (S. R. D. VI, 405, 2 og 406, 1) slaar først det Gods, han havde arvet efter sin Broder, sammen med det øvrige Gods, han skænkede Kapitlet, og omtaler det derefter for sig selv, saaledes at man faar det Indtryk, at der er Tale om to forskellige Gaver. Bispens Grunde i Aarhus og hans Besiddelser i Stad, nævner Catalogus pontificum overhovedet ikke.

Skønt Brevet, S. R. D. VI, 396, 1, udtrykkeligt fremhæver, at Tunø ikke skal tilfalde Biskoppen, lader Catalogus pontificum (Fol. 6 f.) ham dog faa Del i denne Ø paa lige Fod med Kirken. Møllen og det øvrige Gods, Kongen fik i Stedet for Tunø, omtaler Catalogus pontificum slet ikke, og Ærkebispens, som paa Kirkens Vegne modtog de Besiddelser, Bisp Skjelm tilskødede dens Byggefond, lader den være Vidne, da Kongen afstod Tunø som Veder-

lag for det Gods, Skjelm havde skødet til Kirken, men som Kirken nu havde overladt Kongen.

Som det fremgaar af de tre ovenfor fremdragne Referater af Breve fra Tiden 1197—1216, kan *Catalogus pontificum* gøre sig skyldig i de alvorligste Misforstaaelser, i Overspringelser, i Gentagelser og i meningsforstyrrende Skrivefejl (af de sidste er det dog sandsynligt, at de fleste maa tilskrives en mindre duelig Mand, der har skrevet en Afskrift af *Catalogus pontificum*, som Stephanius har benyttet som sit Forlæg). Til Trods for det tilforladelige Præg, Hans Pedersens Gengivelser af de middelalderlige Breve har, fordi han i saa stor Udstrækning benytter de originale Breves Ord og Vendinger, maa man altsaa være kritisk indstillet over for alle Oplysninger, der kun kendes fra *Catalogus pontificum* i den foreliggende Form.

Umiddelbart efter det første Afsnit af *Catalogus pontificum*, der behandler Reginbrands Historie, staar der, at dette bør rettes, »ita ut magis seqvamus cursum historiae Bremensium et annos, qvi ab ipsa ponuntur, qvam Saxonem« (Fol. 2). Hermed kan jævnføres, at Omtalen af Hertug Hans's Udenlandsrejse i 1574 (Fol. 21) afsluttes med Bemærkningen »consulendus Iohannes Rostrup«, som utvivlsomt betyder, at der om denne Rejse skal indhentes nærmere Oplysninger hos Hans Rostrup til Sjelleskovgaard, der havde Tilknytning til Hertugdømmerne gennem sin Hustru, som havde ejet Keldet ved Haderslev. Med mindre disse Notitser skulde være sekundære, bærer de Vidne om, at *Catalogus pontificum* ikke er et fuldt udarbejdet Værk, men kun en Kladde. Er det imidlertid rigtigt, at Hans Pedersen ikke har afsluttet Arbejdet med *Catalogus pontificum*, bliver det lettere at forstaa, hvorfor den indeholder saa mange Fejl og Unøjagtigheder.

6.

De Afsnit af Catalogus pontificum, som ikke handler om Aarhuskirken og Stiftets Gejstlighed i Tiden indtil 1482.

Vedrørende Privatpersoner, for saa vidt som de ikke ved at indstifte Altre eller paa anden Maade traadte i Relation til Kirken eller Præsteskabet, giver Catalogus pontificum følgende Oplysninger: »Anno 1313 fuit famulus in Dania Helde, unde oriundus Svend Felding mutato nomine« (Fol. 10)¹ — »*Olaus, filius Margaretæ, Daniæ et Norvegiæ rex, colonos multos in provincia Hatzheriddt Erlando Kalff militi literis suis, Germanico idiomate scriptis, oppignoravit 1385*« (Fol. 12)² — »Familia Kaas fuit in Dania celebris anno 1394. Dominus Christianus Kaas de Hesleagger miles« (Fol. 12)³ — »Anno 1425 familia Krupen celebris fuit in Dania⁴, qvæ familia una cum Otthone Krupen ante annos aliquot sepulta est« (Fol. 12, b)⁵ — Klaus Knudsen til Kastrup solgte i 1408 en Gaard og et Bol i Lille Ring til Jep Truelsen til Stensballe (Fol. 12, b)⁶. I øvrigt indeholder de Partier af Catalogus pontificum, som behandler Tiden indtil 1482, kun Efterretninger om Kometer og om de vigtigste Tildragelser i enkelte Bispers, i Kongernes og i andre fyrstelige Personers Liv. Flygtigt set synes Hans Pedersen ikke at bringe ukendt Stof,

¹) Brevet, S. R. D. VI, 487, 2, som er dateret 1313, er beseglet af en Johannes Heldæ og muligvis Udgangspunktet for Hans Pedersens Gisning.

²) Dette Brev har sikkert ligget i Bispearkivet, idet Erling Kalv tilskødede Bispen meget Gods i Hads Herred (se De ældste danske Arkivregistraturer, II, S. 146).

³) Ifølge Aarhusbogen, S. R. D. VI, 517, havde Biskop Bo købt Gods af Chr. Kaas, som han senere skænkede det af ham grundlagte Alter. Maaske er det Chr. Kaas's Skøde, der naturligvis fulgte med Indstiftelsbrevet, som er dateret 1394. Hesleagger er fejl for Hessel.

⁴) Brevet, S. R. D. VI, 480, 1, der netop er dateret 1425, er udstedt af Fru Sophia, Hr. Claus Krumpens Hustru.

⁵) Se Danmarks Adels Aarbog, XVII, S. 242.

⁶) Brevet, S. R. D. VI, 475, 2.

som vedrører disse Emner, og skulde de paagældende Partier af *Catalogus pontificum* gøres til Genstand for en mere indgaaende Undersøgelse, bør det ske i Forbindelse med en Behandling af Hans Pedersens andet historiske Arbejde, *Antiqvitates rerum Danicarum*.

Biskop Jens Iversen Lange er den sidste, fra hvis Embedstid der er optaget Breve i Aarhusbogen. For den efterfølgende Tids Vedkommende ændres Karakteren af Hans Pedersens Kildemateriale derfor saa stærkt, at det er naturligt ikke at behandle de Kapitler, der fortæller Aarhuskirkens Historie efter 1482, sammen med de første Afsnit af *Catalogus pontificum*.